

Ramona BUJOR

Sartre un filosof al libertății umane



Filosofie

media **LUMEN**
www.EdituraLumen.com

Ramona BUJOR

SARTRE

Un filosof al libertății
umane

Lumen

Iași 2008

Ramona BUJOR – prof. dr., cu teza de doctorat *Creație și libertate la Jean – Paul Sartre*

Publicații: *Depășirea fenomenologiei clasice în filosofia creștină contemporană*, Ed. Lumen, 2007

Studii: *Voință și libertate la Immanuel Kant*, în «Cultura», nr.3/2005 ;

Une perspective phénoménologique existentielle sur le mythe de P'Eternel Retour: Mircea Eliade și Jean-Paul Sartre, în volumul „Human Being in Contemporary Philosophical Conceptions”, Volgograd 2007.

Coautor la vol. *Adversus Haereses*, Ed. Lumen, 2007

Sartre. Un filosof al libertății umane

Editura Lumen este acreditată ca Editură Științifică de către CNCIS sub numărul 003

www.edituralumen.com

www.edituralumen.ro

www.librariavirtuala.com

Coperta: Salvador Dali – CHRIST – Lumina lumii

Redactor Antonio SANDU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale:

BUJOR, Ramona

SARTRE.Un filosof al libertății umane – Ramona

Bujor- Iași Lumen, 2008

Pag. 392

ISBN 978-973-166-039-4

Ramona BUJOR

SARTRE

Un filosof al libertății umane

Lumen

Iași 2008

Pagin 1 sat goal inten ionat

Extras din volumul:

Bujor, R. (2008). Sartre. Un filosof al libert ii umane. Ia i, România: Lumen.

*Luminilor calde fără care viața mea nu s-ar fi
ales ca BUCURIE*

Pagin 1 sat goal inten ionat

Extras din volumul:

Bujor, R. (2008). Sartre. Un filosof al libert ii umane. Ia i, România: Lumen.

Cuprins:

PRECUVÂNT LA <i>CUVINTELE</i> LUI SARTRE.....	9	
Prof.univ.dr. Tudor GHIDEANU		
INTRODUCERE	37	
PARTEA ÎNTÂI. LIBERTATEA ȘI SINUOZITĂȚILE FENOMENOLOGIEI	39	
CAPITOLUL I. FENOMENOLOGIA LUI EDMUND		
HUSSERL	40	
1. EGOLOGIA	43	
2. CONȘTIINȚA INTENȚIONALĂ.....	44	
3. CONȘTIINȚA CONSTITUANTĂ A SENSULUI DE A FI....	47	
4. TEMPORALITATEA CONȘTIINȚEI	48	
5. PROBLEMA INTERSUBIECTIVITĂȚII	52	
CAPITOLUL II. MARTIN HEIDEGGER: DIMENSIUNEA FENOMENOLOGICĂ A ONTOLOGIEI FUNDAMENTALE		56
1. PROIECTUL UNEI ONTOLOGII FENOMENOLOGICE..	56	
2. ANALITICA EXISTENȚIALĂ	61	
3. TIMP ȘI FIINȚĂ.....	71	
CAPITOLUL III. RADICALIZAREA METODEI FENOMENOLOGICE ȘI RELECTURAREA RELAȚIEI INTENȚIONALE DINTRE CONȘTIINȚĂ ȘI LUME		74
1. TEORIA TRANSCENDENȚEI EGO-ULUI	74	
2. INTENȚIONALITATEA ȘI RELUAREA RAPORTULUI CONȘTIINȚEI CU LUMEA.....	110	
CAPITOLUL IV. PSIHOLOGIA FENOMENOLOGICĂ A EMOȚIEI ȘI A IMAGINARULUI		134
1. COGITO-UL PLURAL ÎN FILOSOFIA LUI JEAN-PAUL SARTRE.....	134	
2. CRITICA PSIHOLOGISMULUI ȘI A PSIHANALIZEI.....	137	
3. FENOMENOLOGIA EMOȚIEI	144	
4. FENOMENOLOGIA IMAGINARULUI	159	

Extras din volumul:

Bujor, R. (2008). Sartre. Un filosof al libertății umane. Iași, România: Lumen.

5. IMAGINARUL CA RELAȚIE ÎNTRE LIBERTATE ȘI ESTETICĂ	176
--	-----

PARTEA A DOUA. LIBERTATEA DIN PERSPECTIVA ONTOLOGICO-EXISTENȚIALĂ.....187

CAPITOLUL I. CONȘTIINȚA ESTE TOTUNA CU LIBERTATEA	187
1. REVALORIFICAREA CATEGORIILOR	191
2. STRUCTURILE PENTRU-SINELUI	196
3. TEMPORALITATEA ORIGINARĂ.....	206
4. FIINȚA-PENTRU-ALTUL	215

CAPITOLUL II. A FACE PENTRU A FI	226
1. ALEGERE ȘI ACȚIUNE	226
2. FACTICITATEA LIBERTĂȚII: SITUAȚIA	247
3. A AVEA: POSESIA ȘI CREAȚIA	256
4. LIMITELE LIBERTĂȚII: IREALIZABILII	259
5. LIBERTATE ȘI RESPONSABILITATE ABSOLUTĂ	280
6. LIBERTATE, MORALA ȘI PERSPECTIVA CREȘȚINĂ	283

PARTEA A TREIA. METODĂ, PRAXIS ȘI CREAȚIE

CREAȚIE	305
----------------------	------------

CAPITOLUL I. PSIHANALIZA EXISTENȚIALĂ	308
--	------------

CAPITOLUL II. METODA REGRESIV-PROGRESIVĂ	313
---	------------

CAPITOLUL III. PRAXISUL ȘI RAȚIUNEA DIALECTICĂ A ISTORIEI	349
--	------------

CAPITOLUL V. CREAȚIA CA LIBERTATE.....	377
---	------------

CONCLUZII	383
------------------------	------------

BIBLIOGRAFIE	387
---------------------------	------------

Extras din volumul:

Bujor, R. (2008). Sartre. Un filosof al libertății umane. Iași, România: Lumen.

PRECUVÂNT LA *CUVINTELE* LUI SARTRE

Într-un timp al declinului judecății critice, universitarul ieșean Ramona Elena Bujor și-a propus o analiză *in esse* a operei lui Jean-Paul Sartre, urmărind desfășurarea conceptelor de *libertate* și *creație*, pe toate palierele filosofiei sale: fenomenologie, ontologie-existențială, antropologie și morală.

Efortul critic și analitic a constatat în: *suspendarea critică* a „etichetelor” prin care a fost receptat filosoful francez, anume, acelea de „existențialist ateu” și de „filosof marxist”. Autoarea a considerat că o lectură atentă a lui Sartre, prin prisma fenomenologiei contemporane, alta decât cea „clasică” reprezentată de Edmund Husserl și Martin Heidegger, ne permite totodată o apropiere hermeneutică între filosofia sartriană și sfera religiei creștine. Premisele acestei noi viziuni filosofice le găsește exprimate, în interiorul *Operei*, sub forma a trei idei dominante: 1) *teoria fenomenologică a transcendenței Ego-ului*; 2) *Ființa-pentru-Altul*; și 3) *Libertatea de a alege*.

Comprehensiunea întregului *Corpus* sartrian a determinat-o să utilizeze o metodă *analitică-sintetică* de înțelegere a *părții* prin *întregul* operei, și a *întregului* prin cercetarea și dezvăluirea *sensului părților*. Această metodă i-a permis să-1 scoată cu adevărat, de sub „etichetele” relevante.

Astfel, construcția lucrării *Critique de la Raison Dialectique*, care vizează realizarea unei *Antropologii existențiale* și care a fost echivalată (de către critici neavizați) cu o „teorie marxistă despre praxis”, este cu mult mai mult decât o filozofie întemeiată pe studiul raporturilor sociale de putere, dintre relații de producție (baza economică a societății) și *suprastructura* (ideile dominante și instituțiile corespunzătoare: Stat, Drept, Biserică etc), este, așadar, o *filosofie despre libertatea individului* (pentru-sine) în dinamica social istorică a grupurilor, Rarității, Violenței.

Extras din volumul:

Bujor, R. (2008). Sartre. Un filosof al libertății umane. Iași, România: Lumen.

O analiză comparativă între dialectica hegeliană, dialectica lui Marx și dialectica existențială, propusă de Jean-Paul Sartre i-a îngăduit autoarei să evidențieze în detaliu, *deosebirile* esențiale dintre cele trei metode. Receptarea - de până acum - *deformată* a gândirii lui Sartre este explicabilă, atâta timp cât anumite „grile” (cum ar fi aceea că omul tinde în umanismul sartrian, să devină Dumnezeu și „să-i ia locul”; sau aceea de acceptare a faptului că *praxisul* individual, sau de grup, presupune determinismul material-istoric din societate, asupra însului, individului uman) au scos, în mod arbitrar, ideile din *Integrum-ul* filosofei sartriene, aceste „grile” devenind autentice *fetișuri* (măști) aplicaie pe chipul real al operei lui Jean-Paul Sartre.

Lucrarea și-a propus să *de-maște*, să *de-fetișizeze*, să elimine *reana credință* a judecăților „critice” asupra *sensului libertății* într-o societate (actuală) globalizată cu un „sistem instituțional perfect”.

Cartea reușește să dezvăluie: structurile explicative, conceptele (categoriile) operaționale, instrumentele hermeneutice ale unei *Opere* - filosofice și literare -, care și-a construit valorile teoretice și practice, în jurul unui *Ideal istoric*, social și individual-existențial: *Libertatea omului*.

* *
*

I. LIBERTATEA UMANĂ ÎN PERSPECTIVA ONTOLOGIEI

Filosofia lui Jean-Paul Sartre s-a format sub influența fenomenologiei lui Edmund Husserl și a ontologiei fundamentale a Ființei (*Sein*) a filosofului Martin Heidegger. Era necesar, așadar, să urmărească sintetic contribuțiile remarcabile ale metodei fenomenologice (*reducția și constituirea sensului*) și ale analiticii existențiale a *Dasein-ului*.

Noua mișcare filosofică a apărut la începutul secolului XX, cu aceeași necesitate cu care s-au manifestat *Meditationes de prima philosophia* (Descartes) și *Kritik der Reinen Vernunft* (Kant). Husserl declara: „Prin fenomenologie înțelegem o mișcare filosofică născută în pragul secolului nostru, mișcare ce viza o *fundamentare radical nouă*, a unei *filosofii științifice*, și, prin aceasta, o *fundamentare a tuturor științelor*.” (*Fenomenologie. Articol pentru Enciclopedia Britanică*).

Punctul forte al fenomenologiei este reprezentat de trei concepte fundamentale, indisolubil legate între ele: *subiectivitatea transcendențială pură, conștiința intențională și fenomenul*. Fenomenologia are, ca de altfel întreaga filosofie, relația conștiinței cu *ființa*. Ființa apare la conștiință ca obiect intențional. Pentru fenomenologie, nu mai există nici un dualism al ființei, cum au fost în istoria filosofiei, cele dintre: *fenomen-noumen, interior-exterior, aparență-ființă*. Pentru fenomenologie, fenomenul *nu mai ascunde*, în spatele lui, o *esență*, sciziunea dintre *ființă (esență)-fenomen* este înlocuită cu un „monism al fenomenului”. În viziunea lui Husserl, fenomenologia este o *ontologie universală* cuprinzând *ontologii regionale*, între care primul loc este ocupat de ontologia conștiinței, *egologia*.

Husserl găsea că principiul fundamental al întregii filosofii, este Ego-ul transcendențial. Ca metodă, *reducția transcendențială (epoché)* suspendă: credința naturală într-o lume așa cum ea ni se arată; cunoștințele întregii științe; și însăși psihologia fenomenologică. Descrierea câmpului transcendențial al acestui *Ego*, este obiectul Egologiei. Ego-ul își apare sieși cu o evidență

apodictică, adică se oferă lui însuși, ca esență în sine însăși.

Husserl consideră că *intenționalitatea* este însuși stilul *de a fi al* conștiinței. Orice conștiință este *conștiință de ceva* (de altceva decât ea însăși). Actul subiectiv poartă numele de *noesă*, iar corelatul obiectiv se numește *noemă*. Dedublarea fenomenului în noesă și noemă, înseamnă scindarea gândirii însăși în: *ceea ce ea gândește (ființa)* și *modul cum ea gândește* (se gândește) pe sine-însăși. Totul este cuprins (în cele privitoare la fenomenologie) în formula: *ego cogito cogitata qua cogitata*.

Edmund Husserl reținea (de la Descartes) complexitatea *cogito-ului*. Intenționalitatea (Conștiința de) nu este doar un act, ci există multiple tipuri de intenționalitate: percepții, imaginații, intuiții sensibile și categoriale, acte ale receptivității și spontaneității, experiența de Altul. Spre deosebire de obiectul vizat (noema), „*trăitul* (Erlebnis) *conștiinței*, nu se mai oferă (dă) Ego-ului prin „siluete” („profile”, *Abschattungen*), ca în percepția obiectului, ci se oferă, în întregime, cu o evidență apodictică, la conștiință.

Autoconstituirea Eului se realizează în același timp, *odată cu* constituirea lumii lucrurilor și obiectelor. În perspectiva fenomenologică, suspendarea (epoché), "punerea între paranteze" este concomitentă, simultană cu *constituirea sensului* (înțelesului) Ego-ului, cât și a lumii - Ego-ul nu se poate experimenta pe sine, decât ca un Ego care *constituie* totodată și lumea. Această perspectivă era apreciată de Husserl drept „*înțoarcerea la lucrurile înseși*”, astfel fiind depășite, filosofic, atât idealismul (subiectiv) cât și realismul. Este exclusă *orice includere* reală, a obiectului în conștiință. Conștiința nu are un „interior”; ceea ce susține fenomenologia: *orice transcendență este constituită (ca sens) în imanență*, Husserl numea obiectul transcendent, drept *obiectualitate intențională*. în termenii fenomenologiei: *Eul* constituie tot ceea ce îl transcende, iar *câmpul transcendental* este locul unde *se constituie sensul de a fi*, al oricărui *cogitatum* (noemă). Eul constituie

sensul unui obiect transcendent, prin diverse *acte intenționale*: de percepție, de judecare, de evaluare, de amintire, de imaginație, de dorințe. Husserl afirma, în lucrarea *Meditații carteziene*: „Eu nu pot trăi, experimenta și gândi, nu pot valoriza și activa, în nici o altă lume, decât *în cea care are sens și valabilitate în mine însumi și prin mine însumi.*”

Actul noetic cel mai important este *donăția de sens* (Sinnggebung) prin anumite sinteze care presupun *temporalitatea imanentă conștiinței*.

Modul de *a fi* al conștiinței este acela de *a (se) temporaliza*. Temporalizarea conștiinței se manifestă în trei direcții: *retenții*, *percepții* și *protenții*. Husserl făcea distincție între: *o actualitate a Ego-ului* și *o potențialitate a Ego-ului*. Comparativ cu ekstasele: trecut-prezent-viitor, fenomenologia husserliană concepea temporalizarea conștiinței într-o *pluritate intențională* ca sinteză de retenții - și protenții, simultane *percepției* (prezente), analog modului în care Kant înțelegea *principiul unității sintetice, originare, transcendentale, a percepției* (*Critica Rațiunii Pure*, 1781).

La Husserl, Eul „trăiește trăirile” și rămâne *identic cu sine* în cursul *temporalizării triadice* a conștiinței: retenții-percepții-protenții. Eul este caracterizat de *spontaneitate*. Cazul exemplar de *constituire a lumii*, îl reprezintă *intuiția de esențe* (Wesensschau) numită de Husserl *intuiție eidetică*, deosebită radical de intuiția empirică.

Problema care a apărut, cu necesitate, în fața fenomenologiei, a fost și a rămas următoarea: această lume, căreia Eu îi constitui *sensul de a fi*, care are valabilitate pentru mine, *este obiectiv-valabilă și pentru Alții?* Această *lume* trebuie să fie, pentru Alții, *aceeași* ca și pentru mine? Husserl a răspuns la această întrebare, folosind ideea *intersubiectivității* pluralității de Eu-ri. Pentru a argumenta caracterul *obiectiv* al lumii, era necesară luarea în discuție a problemei *Alterității*, deoarece valabilitatea lumii trimite la ființa Altului, care este garantul obiectivității lumii, și al cunoașterii.

Autoarea demonstrează cu acribie (de esență și detaliu) că problema spinoasă pentru Husserl, a fost *cum anume* să iasă dintr-un discurs care ducea inevitabil la un idealism solipsist al monadelor. Părintele fenomenologiei a apelat la un artificiu filosofic considerând că legătura cu Celălalt este, *Lumea vieții* (Lebenswelt), „*lume*” care conține funciar, esențial, în ea însăși pe Celălalt (semenul).

Celălalt (Altul) nu îmi este dat ca un obiect al lumii. El nu este nici *redus la conștiința mea*, pentru că Celălalt este o *altă conștiință*, este un *Ego absolut*, pentru care *eu sunt un Altul*. Relația dintre *eu-ri* este caracterizată de o *reciprocitate completă*, susținea Husserl. În interiorul universului plural al eu-urilor, *Altul* este sesizat ca un corp, *trup* (*Leib*), a cărui comprehensiune nu este posibilă decât printr-o *analogie* cu *trupul meu*, Altul este, așadar, un *analogon*. Vizarea celuilalt (semenului) se manifestă numai pe fondul unei *coexistențe*, pe care Husserl o numește *aprezentare*, adică aproximativ, înseamnă: „*a-fi-conștient-de-co-prezența-Celuilalt*”. Altfel spus: Altul nu se *prezintă* „în carne și oase”, imediat, conștiinței mele, *experiența sa interioară îmi va rămâne inaccesibilă*. De aceea „*este nevoie de un transfer apercceptiv, de o analogie cu eul meu psihofizic și cu sfera mea proprie*”.

Pe de altă parte, *Celălalt* este inseparabil de mine însumi, este parte *determinantă a ființei mele proprii*. În virtutea faptului că *trupul străin* apare în sfera mea *primordială* ca *unitate noematică*. Ceea ce le separă, ontologic, este faptul că Eul meu se experimentează ca un „*aici absolut*”, în vreme ce *trupul Celuilalt* este sesizat ca un „*acolo*”.

Edmund Husserl a folosit, cu certitudine, pentru a ieși din solipsism și idealism, *principiul individualității* al lui Leibniz, de pe un nivel transcendențial al conștiinței.

Aceste impasuri ale fenomenologiei husserliene vor fi depășite, ca intenție, de asistentul său Martin Heidegger.

Proiectul unei ontologii fenomenologice

Deoarece sensul însuși al noțiunii de *Ființă* a fost „*învăluit în uitare*”, în întreaga istorie a filosofiei, Martin Heidegger a socotit necesar să repună *întrebarea asupra ființei* „care se ascunde în însăși apariția sa”. Fenomenul *uitării ființei* nu ține doar de *dedublarea* fenomenului de a gândi, „*ci aparține însăși de esența ființei*” -releva profundul filosof german, în intenția expresă de a *depăși metafizica tradițională* și înfăptuirea unei *ontologii fundamentale*. Or, modalitatea de acces la obiectul ontologiei - *Ființa* — nu putea fi alta decât *fenomenologia* (Heidegger a fost asistentul lui Husserl, la Freiburg-in-Breisgau).

Pentru Martin Heidegger, fenomenologia este un *concept metodologic* „care nu vizează *quidditatea* obiectelor (*ce-ul* lor n.n.), ci surprinde *maniera* lor de a fi, acel *cum* al lor” (*Sein und Zeit*).

Martin Heidegger a scos fenomenologia de pe teritoriul strict epistemologic, întemeind ontologia fundamentală a Ființei (a lui *A fi*). Filosoful scria în celebra sa lucrare *Ființă și Timp* (*Sein und Zeit*), din 1927, următoarele: „Ontologia este posibilă doar ca fenomenologie, în măsura în care, *fenomen* este *cel ce se arată*, *conceptul* fenomenologic de fenomen are în vedere *ființa ființării*, *sensul*, modificările și derivatele ei.”

Diferența dintre Husserl și Heidegger rezidă în faptul: dacă la Edmund Husserl are *prioritate* *Eul* transcendentă constituent, deci *noesa*, în ontologia lui Heidegger *ființa* este aceea care *se arată*, *se dezvăluie*, ea este *propria sa deschidere*, este *fundament* al orizonturilor subiectivității.

Martin Heidegger s-a opus, în mod constant, acelei „obiectualizări a ființei” sau „utilizări în folosul unei voințe de voință” de care se face răspunzătoare întreaga gândire occidentală. Filosoful a răsturnat vechea metafizică, introducând o *Kebre* (răsturnare, răsucire) care readuce gândirea la Ființă, adică la *Sensul de a fi al Ființei*. Dacă în lucrarea din 1927, *drumul către Ființă* trecea prin *Dasein* (realitatea umană individuală), după *Kebre* (răsturnare), înțelesul existentului uman (*Dasein*) vine *dinspre Ființă*,

Continuarea acestui volum o puteți lectura achiziționând volumul de pe
www.editalumen.ro
www.lumenpublishing.com
sau din librăriile noastre partenere.

Extras din volumul:
Bujor, R. (2008). Sartre. Un filosof al libertății umane. Iași, România: Lumen.

Într-un timp al declinului judecății critice, universitarul ieșean Ramona Elena Bujor și-a propus o analiză *in esse* a operei lui Jean-Paul Sartre, urmărind desfășurarea conceptelor de *libertate* și *creație*, pe toate palierele filosofiei sale: fenomenologie, ontologie-existențială, antropologie și morală.

Efortul critic și analitic a constatat în: *suspendarea critică* a „etichetelor” prin care a fost receptat filosoful francez, anume, acelea de „existențialist ateu” și de „filosof marxist”. Autoarea a considerat că o lectură atentă a lui Sartre, prin prisma fenomenologiei contemporane, alta decât cea „clasică” reprezentată de Edmund Husserl și Martin Heidegger, nu permite totodată o apropiere hermeneutică între filosofia sartreiană și sfera religiei creștine. Premisele acestei noi viziuni filosofice le găsește exprimate, în interiorul *Operei*, sub forma a trei idei dominante: 1) *teoria fenomenologică a transcendenței Ego-ului*; 2) *Ființa-pentru-Altul*; și 3) *Libertatea de a alege*.

TUDOR GHIDEANU

Prof. univ. dr. emerit

Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

Editura „Lumen” Iași

2007

ISBN 973-166-039-9



9789731660394

media **LUMEN**
www.EdituraLumen.com